

Бібліографічний опис

Дулібський А.В. Історія зародження футболу. – Лекція з навчальної дисципліни «Теорія і методика обраного виду спорту та спортивно-педагогічне вдосконалення (ТіМОВС та СПВ) (спеціалізація - футбол) (1 курс)». – 8 стор.

Ключові слова: футбол, історія, зародження, гра, тактика.

Назва:	Історія зародження футболу.
Автори:	Дулібський А.В.
Ключові слова:	футбол, історія, зародження, гра, тактика.
Дата публікації:	2018
URI (Уніфікований ідентифікатор ресурсу):	http://repository.ldufk.edu
Розташовується у зібраннях:	Конспекти лекцій

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра футболу

Дулібський А.В.

ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ ФУТБОЛУ

Лекція

з навчальної дисципліни

Теорія і методика обраного виду спорту
та спортивно-педагогічне вдосконалення
(ТіМОВС та СПВ)
(спеціалізація - футбол)
(1 курс)

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

ФАКУЛЬТЕТ

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

01 Освіта/Педагогіка

017 Фізична культура і спорт

Фізичної культури і спорту

перший (бакалаврський)

© ЛДУФК, 2018 рік
© Кафедра футболу, 2018 рік
© Дулібський А.В., 2018 рік

Львів – 2018

Лекція № 1

План.

1. Древність Великої Гри.
2. Історичні свідчення про гру з м'ячем ногами:
  - у Древньому Єгипті;
  - у Стародавньому Китаї;
  - в Японії;
  - ацтеками (на території сучасної Мексики);
  - у Древній Греції;
  - на південних землях сучасної України;
  - у Римській імперії.
3. “Футбол натовпу” в Англії.
4. Указ короля Едварда II про заборону “Футболу натовпу”.
5. Указ короля Едварда III для шерифів.
6. Указ короля Річарда II про заборону гри в футбол.
7. Указ короля Генріха IV про заборону гри в футбол.
8. Наказ короля Генріха VIII про покарання за гру в футбол.
9. Французький посібник “Основи футбольного мистецтва”
10. Нормандська гра в м'яч “ля суль”.
11. Відміна заборони гри в Англії в кінці першого десятиліття XVII століття.
12. Футбол - придворна гра при дворі короля Карла II.
13. Гра “дживо дель кальчіо” у Флоренції та Падуї.
14. Перші спроби створення загально визнаних правил гри в футбол.
15. “Два табори” прихильників гри з м'ячем.
16. “Кембриджські правила” гри в футбол.
17. Створення Англійської футбольної асоціації 26 жовтня 1863 року.
18. 8 грудня 1863 року – дата народження прообразу сучасного футболу.
19. Перший міжнародний футбольний матч.
20. Створення ФІФА і початок великих міжнародних турнірів з футболу.

Історія не знає точної дати та місця народження футболу. Зародження гри у футбол відноситься до глибокої давнини. Саме гра з м'ячем за допомогою ніг вважається однією з найдревніших ігор людства. Достеменно невідомо де, коли і за яких умов було виконано перший удар ногою в м'яч. Але ця “біла пляма” свідчить тільки на користь Великої Гри: підтверджує древність гри ногами в м'яч і популярність футболу у багатьох народів світу.

Англійський професор сер Барканс, базуючись на даних про малюнки на камені, які були знайдені дослідниками в багатьох куточках планети, переконаний, що гра з м'ячем була відома людству задовго до нашої ери.

Дослідження археологічної науки доводять, що древній “предок” футболу існував ще у Древньому Єгипті. Вчені-археологи віднайшли на батьківщині фараонів і пірамід не тільки зображення гравців з м'ячем, але і самі м'ячі.

Перша історична письмова згадка про гру з м'ячем, в якій виконувалися удари ногами, з'явилася майже 5 000 років тому, коли у Стародавньому Китаї імператор Піднебесної Хуанг Ті запровадив гру під назвою “тзук-кі” (у перекладі – “поштовх м'яча”) з метою вдосконалення фізичного гарту та витривалості воїнів власного війська.

Історики стверджують і те, що гра в м'яч ногами шанувалася китайськими імператорами та воїнами за дві тисячі років до нашої ери. Імператори Піднебесної вважали, що така гра є важливим засобом військової підготовки. Гра, яку можна вважати прообразом футболу, називалася “чжу ке”, що у перекладі звучить дослівно як “вдаряти ногами шкіряний м'яч”.

На полях футбольних поєдинків воїни китайських імператорів отримували завдання застосовувати тактику, якої дотримувалися на полях битв, вдосконалюючи основні принципи наступу і оборони. Тогочасні м'ячі були набиті кінським волоссям та обшиті шкірою. Архівні дані свідчать, що змагалися тоді між собою дві команди, завданням яких було потрапити м'ячем у отвір в сітці, натягнутій поміж двома бамбуковими жердинами. Переможців нагороджували щедрими подарунками. Деяких популярних гравців навіть призначали на високі державні або військові посади.

Також існують думки, що китайську гру «куджу» могли вигадати за часів Цинь Ші Хуанді або Ву Ді з династії Хань. Достеменно відомо, що вже у період династії Сун існували майже закриті клуби «куджу», куди було дуже важко потрапити. У китайському романі «Річкові заплави», датованому XV століттям, зображено, як грають у куджу в епоху династії Мін (1366 - 1644).

Згодом під назвою “кемарі” гра “перекочувала” з Китаю до Японії. Гра, яка була названа в честь японського імператора Кемарі, стала розвагою при дворі цього імператора. У Країні Сходу Сонця гра стала невід'ємною частиною численних релігійних обрядів, але широкого розповсюдження серед населення не здобула.

У древніх ацтеків, що жили на території сучасної Мексики, популярною була гра, учасники якої гнали м'яч ногами на багатокілометрові відстані.

Археологічні розкопки, проведені на територіях, які належали древнім грекам, а також архівні джерела засвідчують, що у Древній Греції гра, подібна до футболу, була досить поширеною розвагою. Саме така гра згадується у всесвітньо відомій “Одіссеї” Гомера. Крім того, дана гра була складовою частиною тілесного виховання юнаків і дівчат (!) Спарти, оскільки вимагала від учасників прояву витривалості, сили та елементів боротьби.

У Стародавній Греції гра з м'ячем мала кілька назв, найвідомішими з яких були “гарпаціон”, “епіскурос”, “файнінда”. У цих видах ігор завданням

гравців, що складали дві команди з 15 чоловік кожна, було оволодіти м'ячем, зберегти його під контролем і ногами провести у визначене місце.

Відомо, що у VII-V столітті до нашої ери античний футбол на південних землях України започаткували мешканці причорноморських міст Ольвія (сучасний Миколаїв), Херсонес (Севастополь) і Пантікапей (Керч).

Згадка про гру в м'яч, яка нагадувала футбол, подається у грецькому словнику Поллукса і відноситься до 180 року нашої ери. У цьому словнику вказується, що гравці ділилися на дві партії (команди). Кожна партія намагалася завести м'яч за поле гри суперника. За характером ця гра нагадувала сучасне регбі. Проте у цій грі заборонялося грати руками.

Взагалі, у древніх греків гра з м'ячем користувалася настільки великою пошаною, що була складовою частиною багатьох програм фізичних вправ гімнасій. У гімнасіях існували майданчики для гри, яку організовував і проводив спеціально підготовлений вчитель.

З багатьох літературних джерел відомо, що видатний полководець Александр Македонський, філософи Софокл, Діонісій також були знайомі з грою, яка була схожою на сучасний футбол.

Після занепаду Древньої Греції гра в м'яч під назвою "гарпастум" перекочувала до Риму. Зміст гри полягав у перекиданні м'яча ногами від одного гравця до іншого з метою завести м'яч за основні лінії половини поля суперника, які вважалися голевими. Правила гри забороняли одному гравцеві володіти м'ячем двічі до моменту взяття воріт. За порушення правил м'яч передавався супернику. "Гарпастум" мав у Римі кілька різновидів, найвідомішим з яких була гра під назвою "сферомахія".

За свідченням римського лікаря і природодослідника Галлена, гра з м'ячем забезпечувала фізичну та психологічну підготовку найширших мас населення імперії. Гра, на думку відомого цілителя, була могутнім засобом лікування хворих людей. Хоча сам Галлен мав міцне здоров'я, багато часу він віддавав цій грі, оскільки таким способом вів боротьбу з власною старістю.

До речі, взуття тогочасних гравців називалося "кальцеус". Група дослідників футболу стверджує, що корінь цього слова зберігся в Італії до наших днів, де "кальчіо" означає "футбол".

Спеціалісти з галузі історії фізичної культури і спорту, опираючись на ці та деякі інші факти, вважають, що футбол зобов'язаний своїм походженням у значній мірі саме древнеримській грі "гарпастум", яку римські легіонери завезли в Британію, Галлію та інші країни Європи.

Історичні дані розповідають, що в 217 році нашої ери в районі англійського міста Дербі кельти перемогли римлян у грі, яка частково нагадувала футбол.

В середньовічній Англії одним з найпопулярніших видів розваги був "футбол натовпу", гра, що була чимось середнім між футболом античним і сучасним. Грали в цю гру всюди – в містах і селах, на весняних святах і різноманітних урочистостях. Іноді з кожної сторони виступали до 500 чоловік. Місцем проведення були вулиці міст і сіл.

“Змагання” розпочиналися в середині дня і продовжувалися до ночі. Перемагала команда, що зуміла прогнати м’яч через все місто або від села до села і доставити знаряддя розваги в певне місце, наприклад, до базарної площі або перетнути “лінію воріт”, довжина якої досягала 400 метрів. Такі “футбольні” баталії часто перетворювалися у кровопролитні побоїща. Ігри проводилися під девізом “Перемога будь-якою ціною”. Під час одного такого “матчу” розгорілися такі пристрасті, що під час переправи через річку 15 гравців втопилися.

Гурти “футболістів” паралізували життя населення, завдавали великих збитків ремісникам, купцям, феодалам, які неодноразово вимагали заборонити цю “видумку диявола”. Захоплення футболом порівнювалося тоді з епідемією.

Невдоволення виконавчої влади сягнуло апогею, і в 1314 році король Едвард II видав указ, в якому наголошувалося: “У зв’язку з тим, що гра в м’яч призводить до великого безладдя, а це є великим злом, Ми, іменем короля, під страхом ув’язнення забороняємо грати в футбол у великих містах”. Проте деякі жителі міст і сіл проігнорували указ короля та продовжували організовувати ігри, за що були позбавлені свободи і посаджені в тюрму.

В 1349 році король Едвард III в спеціальному указі звернув увагу шерифів Лондона на той факт, що стрільба з лука, настільки корисна для молоді, відійшла на другий план через захоплення такими “незаконними” іграми, як футбол. Так футбол, вдруге названий футболом, знову потрапив в немилість.

Але оскільки шерифи не особливо напружувалися для виконання даного указу, то у 1389 році Річард II видав новий указ, який забороняв футбол на території всього королівства. Подібний закон в 1401 році видав і Генріх IV. Але його зусиль накласти “вето” на проведення футбольних ігор виявилися марними. Тому король Генріх VIII пішов ще далі, наказавши карати власників тих майданів, де проходили заборонені ігри.

Незважаючи на суворі заборони, популярність футболу серед населення зростала. Зображення гри з м’ячем на вирізьблених з дерева фресках знайдено в кафедральному соборі, який побудований в XIV столітті у місті Ланкастер. Про нехтування заборонами королів розповідає і знаменитий Вільям Шекспір у своїх безсмертних творах “Король Лір” і “Комедія помилок”.

Популярними були футбольні ігри і у Франції. Одна з таких забав у XIV столітті називалася “шолтаж”. Гол зараховувався тоді, коли м’яч після удару ногою потрапляв у ствір бочки, яка була обтягнута пергаментним папером. Приймати участь в іграх з м’ячем вважалося правилом доброго тону. Існував навіть звичай, згідно якого танцювати з дамами, які були присутні на таких змаганнях, мали право тільки гравці команди, що перемогла суперників.

Саме у Франції в 1395 році був опублікований перший посібник “Основи футбольного мистецтва”, автором якого був монастирський

настоятель Рюксер. В монастирі, де жив і працював Рюксер панувала справжня “футболomanія”. Кожен з монахів-новачків повинен був подарувати сусіду з кімнати футбольний м’яч.

В середині XVI століття в Нормандії (тепер – одна з провінцій Франції) широко поширеною, як стверджує відомий французький історик футболу Моріс Пеффекорн, була гра “ля суль”, дуже схожа на сучасний футбол. У цій грі дві команди ганяли вулицями та площами шкіряний м’яч, наповнений ганчір’ям або повітрям. Міщанам через такі забави доводилося робити на вікнах і дверях спеціальні захисні спорядження. Правителі видавали спеціальні укази, які забороняли цю гру під страхом тюрми, штрафів та інших покарань. Проте в “ля суль” продовжували грати з великою насолодою.

Заборона футболу була відмінена в кінці першого десятиліття XVII віку. Вже в 1613 році настоятель церкви в Уїлтширі, у зв’язку з візитом короля, організував офіційний футбольний матч згідно тогочасних правил гри.

Гра зміцнила свої позиції з приходом в 1660 році на трон Карла II. Справа в тому, що після перемоги Олівера Кромвеля, противники королівського режиму змушені були переховуватися у Франції та Італії. І якщо у Франції англійські бунтівники займалися “ля суль”, то на Аппенінах вони захоплювалися “дживо дель кальчіо”. В “кальчіо” грали переважно у Флоренції та Падуї. Існували там і певні правила гри, датовані 1580 роком: визначалася кількість учасників з кожної сторони, існували ворота, грали шкіряним м’ячем на полях, розміром 100 x 50 метрів, висувалися певні вимоги щодо розташування гравців (даний факт вважається витокom сучасних тактичних систем).

Загалом до 1667 року в Англії вийшло понад 30 королівських указів, які в тому чи іншому вигляді забороняли гру в футбол. Футбол (англ. *football*) ставав дедалі популярнішим у Британії. Англійський король Генріх VIII також був прихильником гри в м’яч ногами. Про гру згадували у своїх творах письменники XV-XVIII століть Джуліанна Барнс і Філіп Сідні, драматурги Джон Дей та всесвітньовідомий Вільям Шекспір (у п’єсах «Король Лір» і «Комедія помилок»).

Після приходу до влади Карла втікачі повернулися на батьківщину і зробили футбол придворною грою. А в 1681 році було організовано матч, який вперше був регламентований чітко окресленими правилами. І хоча команда короля програла, один з кращих гравців команди суперника отримав з рук ясновельможного правителя подарунок. Проте аж до початку XIX століття ані кількість гравців, ані прийоми щодо відбору м’яча, як правило, не мали жодних обмежень. Єдина мета, яку переслідували “футболісти”, - загнати м’яч до певного місця, скажімо, на базарну площу.

У 20-х роках XIX століття було зроблено перші організовані спроби створити загальновизнані правила гри в футбол. Справа ускладнювалася спірним питанням, як проводити гру: тільки ногами чи ногами і руками? Причому, другий варіант передбачав гру овальним м’ячем. У 1823 році

гравцям було дозволено бігти з м'ячем. Саме тоді було покладено початок розвитку сучасних правил футболу та регбі, історія яких в ті часи тісно перепліталася.

Прихильники футболу розділилися на два табори. На чолі першого стояв університет міста Ітона, другий очолив університет міста Регбі. В Ітоні практикувалася так звана польова гра, яка дуже нагадувала сучасний футбол. Кожна команда складалася з 11 гравців, крім того, існувало правило, подібним до сучасного “положення поза грою”.

У 1848 році представники університетів Ітона, Харроу, Вінчестера, Регбі та Шрасбері зібралися в Кембріджі для прийняття єдиних правил гри. Як наслідок, світ побачили “Кембриджські правила”, за якими було проведено кілька футбольних матчів. Так, в 1852 році команда Вестмінстерського університету помірялася силами зі студентами університету Харроу, а в 1855 році команда Оксфордського університету змагалася з командою Кембріджа. На жаль, “Кембриджські правила” були загублені і не дійшли до наших днів.

Кембриджські правила, перший уніфікований звід футбольних правил, складено 1848 року в Кембриджському університеті. Творці цих правил прагнули розробити гру, прийнятну для студентів, які грали в різні форми гри з м'ячем у приватних школах. До того майже кожна школа і кожен футбольний клуб мали власні зведення правил. Одні правила допускали ведення і передачу м'яча руками, інші - відкидали; в одних командах кількість гравців обмежували, в інших - ні. В одних командах дозволялося штовхати, підсікати суперника, бити його по ногах, в інших це було заборонено. Таким чином, англійський футбол перебував у хаотичному стані. 1848 року вперше серйозно спробували виробити універсальний звід футбольних правил. Г. де Уїнтон і Джон Чарльз Трінг із Кембриджського університету зустрілися з представниками приватних шкіл Ітона, Харроу, Шрусбері, Регбі та Вінчестера, щоб сформулювати і прийняти звід єдиних правил. Дискусія тривала 7 годин 55 хвилин, у результаті було опубліковано документ під назвою «Кембриджські правила». Їх запозичили багато команд поблизу Кембріджа, але загального визнання вони не здобули. Тим не менше, Кембриджські правила стали першими розробленими футбольними правилами та передвісниками сучасного футболу, відіграли значну роль у формуванні сучасних футбольних правил.

1863 року Ебенізер Кобб Морлі, адвокат з міста Кінгстон-апон-Халл, опублікував статтю в газеті «Беллз лайф» із пропозицією створити керівний орган футболу. Ідею Морлі підтримали керівники інших футбольних клубів, у результаті чого такий керівний орган був створений. Також він був причетний до складання перших Правил гри в футбол. Саме тому його вважають не лише батьком Футбольної Асоціації, але й батьком футболу. Морлі став першим секретарем Футбольної асоціації Англії (1863 – 1866 рр.) та другим її президентом (1867 – 1874 рр.).

26 жовтня 1863 року в Лондоні в таверні “Фрімейсонз таверн” (Freemasons' Tavern) (“Таверна вільних каменярів”) на Лонг-Ейкр у Ковент

Гарден зустрілися представники футбольних клубів коледжів і університетів з метою прийняття єдиних правил гри. Представник клубів міста Шеффілд містер Морлі представив проект першого футбольного кодексу з дев'яти пунктів. Але запропоновані правила були більше “регбійними”, аніж “футбольними”, адже передбачали гру і ногами, і руками. Тому зібрання не прийшло до згоди щодо утвердження правил, зате було створено Англійську футбольну асоціацію, що сприяло переходу від стихійного до організованого футболу.

Таким чином, сучасний футбол зародився зі створенням Футбольної асоціації Англії в Лондоні, в 1863 році як результат численних зусиль зі стандартизації різних форм гри. Це дозволило клубам проводити матчі без суперечок за уніфікованими правилами. В період між жовтнем та груднем 1863 року було проведено шість зустрічей Футбольної Асоціації. Найбільш прийнятними для Асоціації виявились Кембриджські правила, які й були прийняті за основу під час п'ятого засідання 1 грудня 1863 року. Правила забороняли футболістам пересуватися по полю з м'ячем у руках а також не дозволяли блокування, поштовхи, підніжки і підсічки, завдавати удари по ногах.

Прихильники гри виключно за допомогою ніг на шостому засіданні, яке відбулося в Кембріджі 8 грудня 1863 року, створили свій кінцевий варіант істинно футбольних правил, які були опубліковані в пресі та стали загальноновизнаними футбольними законами. Три з тринадцяти пунктів правил забороняли гравцям, в тому числі і воротарям, торкатися м'яча руками.

Прийняті членами ФА Правила гри у футбол визначали максимальну ширину та довжину поля, процедуру початку гри з центра поля, тлумачили різні терміни, включаючи взяття воріт, вкидання м'яча в гру, положення поза грою. Торкання та передача м'яча руками дозволялась за умови, що його спіймали після першого відскоку. Незважаючи на уточнення характеристик взуття (заборонялось взуття з металевими шипами, залізні вставки та гутаперча), не було конкретних правил щодо кількості гравців, виконання пенальті, штрафних ударів, порушень гри чи розмірів футбольного м'яча. Капітанам обох команд необхідно було узгоджувати ці моменти перед початком кожного матчу.

Встановлені ФА закони негайно вступили в дію, до яких приєдналися клуби Шеффілд та Ноттінгем, проводячи щорічні змагання за правилами ФА. Протягом наступних двох років приєдналися Честерфілд і Сток. До того часу команди визначилися з кількістю футболістів (11 гравців у кожній команді), гра велася круглим м'ячем (на відміну від регбі). Зазначалось, що всі гравці перед м'ячем перебувають у положенні поза грою, унеможливаючи передачу м'яча вперед, так як це прийнято в регбі сьогодні. Згодом введена заборона на гру рукою в м'яч за винятком одного гравця в кожній команді, воротаря. Червона стрічка протягалась між стійками воріт для позначення верхньої частини воріт.

Загалом, ФА в перші 10 років свого існування була досить популярна. За цей період до неї увійшло 18 клубів.

У 1866 році було видозмінено правило “положення поза грою”. Від того часу гравець, який мав трьох суперників перед собою, не міг бути “поза грою”. В тому ж році було вирішено з'єднати стійки воріт горизонтальною мотузкою на висоті 5,5 метра.

У 1870 році дві шотландські команди з міста Глазго внесли революційний переворот у тактику футболу. Під час гри цих команд вперше в історії футболу було виконано передачу м'яча. На жаль, прізвисьце футболіста, який, виконавши передачу, дав поштовх для розвитку і вдосконалення тактики гри, в історії не збереглося. Тільки в 1871 році воротареві було дозволено грати руками, та й то лише в межах площі воріт, тобто так званого «воротарського» майданчика.

Перший міжнародний футбольний матч відбувся між збірними командами Англії та Шотландії в 1873 році. Розташування гравців в обидвох командах було іншим, ніж у сучасному футболі, хоча кількість футболістів не перевищувало 11 чоловік. У складі команди Англії було сім нападників, один півзахисник, два захисники і воротар, тобто тактична система англійців виглядала, як 1 + 2 + 1 + 7. Шотландська команда складалася з воротаря, двох захисників, двох півзахисників і шести нападників, і тактична система мала такий вигляд: 1 + 2 + 2 + 6. Тринадцять нападників так і не спромоглися забити хоча б один м'яч у ворота суперника і гра закінчилася внічию 0 : 0.

Наступного 1874 року в англійських футбольних командах було прийнято тактичне розташування футболістів, що застосовувалося в шотландських клубах, оскільки, з точки зору кінцевого результату і тактичної переваги, це виправдовувало себе значно краще, ніж тактична система англійців.

У 1904 році в Парижі була створена ФІФА – Міжнародна федерація футболу, яка об'єднувала національні федерації. Згодом футбол як вид олімпійської дисципліни було включено до програми Олімпійських ігор, а з 1930 року почали проводитись чемпіонати світу з футболу.

Рекомендована література

1. Соломонко В. В., Лисенчук Г. А., Соломонко О. В. Футбол. - Київ: Олімпійська література, 2005. - 296 с.
2. Франков А. В. Футбол. - Харків: Фактор, 2009. - 192 с.
3. Michels R. Team Building: The Road to Success / R. Michels: Cardinal Publishing Group, 2001. – 298 p.
4. Pircher M. Differenzielles Torschusstraining Im Fußball / M. Pircher. – Munchen: Stiebner Verlag GmbH, 2009. - 120 s.
5. Ruiz L. Spanish Soccer Coaching Bible: Youth & Club / L. Ruiz. – Michigan: Reedswain Publishing, 2002. - Vol. 1. – 308 p.

Інтернет-ресурси

<https://www.fifa.com>

<https://uk.wikipedia.org/wiki>